

תבא

יש מפרשים¹ כוונת הספרי „שמיד יבואו לארץ“, כלומר, שמיש בספרי „מיד“ לא קאי על חיוב הבאת בכורים, אלא הוא בנוגע (בשורת) הביאה לארץ, ש„מיד – תבוא אל הארץ“.

[ולפירוש זה מובן גם המשך הדרשות בספרי, שלאחרי דרשה זו („אין והי' אלא מיד“) ממשיך: „כי תבוא אל הארץ – עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ“ – ששתי הדרשות בענין הכניסה לארץ קשורות ובאות בהמשך זל“ז, והיינו, שהחידוש בהבטחה זו ד- „תיכנס לארץ“ לגבי ההבטחות הקודמות אודות ביאת הארץ הוא בזה, שבזכות עשיית (קבלת) „מצוה האמורה בענין“, יכנסו לארץ מיד²].

בספרי שלפנינו. וראה ספרי הוצאת פינקלשטיין (שם). וראה השקו"ט במפרשי הספרי בפ' דרשת הספרי שלאח"ז „וירשתה וישבת בה, מה שחירש תכבש ותשב“. וראה לקמן בפנים והערה 8.

7) זית רענן על היל"ש כאן (וכ"פ בתולדות אדם לספרי כאן. ועוד).

בפ' הב' תי', מיד אחר ירושה ושיבה³. וראה גם מלבי"ם כאן דשולל שאיז להיות מנוחה (כנס"פ תצא). וראה ראב"ע כאן [להעיר מלשון הרמב"ן כאן „לאחר שכבשו וחלקו מיד דכברי רש"י“ (אלא ש- כוונתו – קודם שנבחר הבית)] – אבל פשוט לשון הספרי לכאורה משמע „מיד“ אחרי הביאה לארץ.

8) שהרי העש' בפועל היתה רק לאחר שנכנסו לארץ (ראה גם ש"ך עה"ת כאן). וראה ספרי (הובא בהערה 6) לעיל פ' ראה (יא, כט) „אין והי' אלא מיד, כי יביאך קבל עליך מצוה האמורה בענין בשכר שתבוא ותירש“. וראה מפרשים שם.

[ובזית רענן כאן „בשכרה – פי' בשבילה“, כלומר, עשו מצוה זו לאחר ירושה ושיבה כי בשבילה אתם נכנסים לארץ].

9) ועפ"ז מתורץ בפשטות מקור דרשה זו „אין

א. בספרי ריש פרשתנו נדרש הפסוק „והי' כי תבוא אל הארץ“ – „אין והי' אלא מיד“. ומשמעות הדרש, לכאורה, שחיוב מצות ביכורים (שבו מדבר ב- פרשה זו) חל מיד בבואם לארץ.

ולכאורה תמוה (כמו שהקשו במפר- שי"ם) – הרי מפורש בהמשך הכתוב „ו- ירשתה וישבת בה“, שאין חייבים בבכור- רים עד לאחר ירושה ושיבה (דהיינו כיבוש וחלוקת הארץ), כמובא בפרש"י כאן, וכמפורש במס' קידושין⁴ דגבי בכורים כו"ע מודי שלא נתחייבו עד לאחר ירושה ושיבה⁵.

1) יש אומרים אשר ע"פ המסורה חסר כתוב בתורה – וראה (ע"ז ט, א"ב) תנא תוספאה (ובערוך ע' ספר (הב') – הובא עה"ג שם, ע"א. וראה גם רש"י שם ובסוף הע' כשמעתיקים בתושבע"פ, ובכתיבת פי' הכתובים.

2) וראה ראב"ע כאן.

3) ראה ספרי דבי רב לספרי (ושם) „כתב מהר"ח .. דל"ג ליי". אבל מסיים „דחוק גדול למ' חוק כל זה מהספרים“. זרע אברהם. מלבי"ם. צפע"נ (להרגצו"ב) עה"ת. ועוד.

4) ראה לקמן בפנים ריש סעיף ג. וש"נ.

5) לו, ב.

6) בס' בני יצחק (שאלוניקי, תקצ"ז) פי' דל- שיטת הספרי חיוב בכורים הוא מיד בבואם לארץ, ומש"נ „וירשתה וישבת בה“ היינו כדרשת הספרי שלאח"ז – „עשה מצוה כו' שבשכרה תיכנס לארץ“ (וע"ד קידושין שם בסוף העמוד), שעשיית מצוה זו (מיד) „היא הגורמת לך לרשת אותה וישבת בה“ (וראה גם משמרת הקודש על פרש"י ריש פרשתנו).

אבל פשוט ל' הספרי „כי תבוא .. שבשכרה תיכנס לארץ“ משמע שהשכר הוא ביאת הארץ (ולא – ירושה ושיבה). ובפרט שמשנה מל' הספרי לעיל (פ' ראה יא, כט) „בשכר שתבוא ותירש“ (כ"ה)

לחזש (להבטיחם) דבר שהוא ברור ופשוט אצלם – ש"מיד יבואו לארץ"?

ב. לכאורה יש לתרץ, שלפי דרשת הספרי, הרי כתוב זה "והי' כי תבוא אל הארץ גו' וירשתה וישבת בה" אינו הקדמה למצות ביכורים שנאמרה בפסוקים שלאח"ז, אלא הוא ציווי בפ"ע – על כיבוש הארץ וחילוקה". דאף שכבר נצטוו בפ' מסעי', "והורשתם גו' וישבתם גו' והתנחלתם גו'", מ"מ נכפל כאן ה' ציווי עוה"פ. וזוהי כוונת הספרי "אין והי' אלא מיד", שחיוב זה של כיבוש (וחילוק) חל ומתחיל מיד בבואם אל הארץ, ואסור לדחות זה ללאח"ז.

ועפ"ז יומתק עוד ענין בהכתובים כאן:

אם כל כוונת הכתוב כאן היא רק להגיד "שלא נתחייבו בכבורים עד ש' כבשו את הארץ וחלקוה" – צ"ע, מדוע הוצרך הכתוב להקדים האריכות ע"ד ביאת וכיבוש הארץ – "והי' כי תבוא אל הארץ אשר ה"א נותן לך נחלה וירשתה" – דלכאורה הו"ל להזכיר רק ישיבת (חלוקת) הארץ (ומובן מעצמו שהיינו

בבואם לארץ (ראה יהושע ח, ל ואילך ובפרש"י רד"ק ועוד שם) – לאפוקי מדעת ר' ישמעאל (ירושלמי סוטה פ"ז ה"ג, הובא בתוס' סוטה לג, ב) שנאמרו לאחר י"ד דכבוש וחילוק – ראה מפרשי הספרי שם.

(15) וצ"ע אם גם מש"נ בפ' מלך (פ' שופטים יז, יד) "כי תבוא גו' וירשתה וישבת בה" הוא ציווי בפ"ע. ויש לחלק דשם הוא התחלת (הכתוב ו) הענין "ואמרת אשימה גו'", משא"כ בפרשתנו שבה בפסוק בפ"ע.

(16) לג, נב ואילך.

(17) וראה רש"י, רד"ק ועוד יהושע יא, יח (ולעזיר מלק"ש ח"ד ע' 83. ואכ"מ).

ולעזיר מפי' היות רענן בדרשת הספרי כאן "מה שתירש תכבש ותשב", אבל מפרשי הספרי פירשו בא"א.

(18) ל' רש"י ריש פרשתנו.

אבל פירוש זה צ"ע, לכאורה, שהרי כתוב זה נאמר בסוף מ' שנה במדבר, כאשר כבר הגיע ממש זמן כניסת בני" לארץ (כמפורש לפנ"ז שהגזירה היתה למ' שנה בלבד) – ומהו החידוש ש"מיד יבואו לארץ"?

[בשלמא בכתוב דפ' באי' "והי' כי יביאך אל הארץ גו'", דאיתא במכילתא דרשב"י שם, "אין והי' אלא מיד" – הרי כיון שזה נאמר בהיותם במצרים, מתאים לפרש שהכוונה ב"והי'" היא לבשורה ש' "מיד יבואו לארץ" (כיון שהוא קודם גזי' רת המרגלים), וכדאיתא בספרינו "אילו זכו ישראל ליום אחד היו נכנסים לארץ שנאמר היום אתם יוצאים בחודש האביב והי' כי יביאך ה"א אל ארץ הכנעני, מיד".

אבל בפרשתנו, בדברי משה בסוף ארבעים שנה, איך שייך לומר שבה

והי' אלא מיד – אף שבכ"מ לשון "והי'" הוא דוקא לאחר זמן, כמו "והי' בהניח גו'" (הסמך, ס"פ תצא), "והי' באחרית הימים" (ישע' ב, ב. ועוד) וכו' וכו' (וראה ספרי דבי רב כאן) – כי "והי'" הוא לשון שמחה (כ"ר פמ"ב, ג בסופו. וראה אוה"ח ואו"ח ל' ה"מ ריש פרשתנו), ובנדוד"ד (ביאת הארץ) החידוש ושייכת שמחה על ביאת מיד, כי ביאת הארץ בכלל – והבטחה מאז.

אבל להעיר, שמתוך ויקרא (ה, ה. שם, כג), בהר (כה, כט) מוכח דלשון "והי'" שלעצמו משמע "מיד". וראה פ' הראב"ד ומלבי"ם ויקרא שם. ואכ"מ.

(10) ולכאורה דוחק לומר שחששו בסוף שנת הארבעים שמא יגרורו החטא ותתעכב ביאתם לארץ. וראה פרש"י מטות לא, ג. ואתחנן ג, כח.

(11) יג, ה. וכן שם, יא.

(12) ר"פ דברים (א, ב).

(13) בא שם, ד"ה.

(14) ודרשת הספרי לעיל פ' ראה שם "אין והי' אלא מיד" אפשר לפרשה בפשטות, שקאי על אמירת הכרעות על הר עיבל כי, שהיתה מיד

לשוננו בהדרשה שלאח"ז, "עשה מצוה האמורה בענין" ²⁵ משמע, שבכתוב זה עצמו אין ציווי (כ"א ענין), והמצוה היא (רק), "האמורה בענין" (בפסוקים של אח"ז), מצות בכורים.

ג. ויש לומר הביאור בזה:

מש"צ, "כי תבוא גו' וירשתה וישבת בה" – שהחיוב לא חל אלא, "לאחר ירושה וישיבה" – יש לפרש בשני אופנים:

(א) לאחר ירושתם וישיבתם של כל ישראל, וכן מפורש בפרש"י בש"ס ²⁶ ד"לאחר ירושה וישיבה" היינו אחרי י"ד שנה דכיבוש וחילוק (וכפרש"י עה"ת כאן, ד"לא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלוקה").

(ב) כל יחיד ויחיד, מיד שכשכש (קנה) את חלקו נתחייב במצוה זו.

והנה בירושלמי ²⁷ מפורש דלא נתחייבו במצות התלויות בארץ, "אלא לאחר ארבע עשרה שנה שבע שכיבשו ושבע שחילקו... עד שעה שקנו כולה", ולא אמרינן ד"ראשון ראשון קונה ומתחייב" ²⁸ (וכן הובאה בירושלמי ²⁹ ברייתא דר' ישמעאל – "כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו שבע שכיבשו ושבע שחילקו" ³⁰) – כאופן הא' הנ"ל.

(25) וכדיוק הספרי דבי רב ותולדות אדם כאן (והם מפרשים, "מצוה האמורה בענין" – מצות זכירת עמלק שבסוף פרשה הקודמת. וראה בעה"ט כאן).

(26) קידושין לו, א ד"ה אבל חדש, ד"ה ללמדך, ד"ה והרי שבת.

(27) שביעית רפ"ו. וראה תוספתא מנחות ספ"ו. קידושין מ, ב וברש"י שם ד"ה גדול.

(28) ל' הירושלמי שם – בנוגע לכיבוש עזרא.

(29) חלה פ"ב ה"א. ערלה פ"א ה"ב. סוטה פ"ז ה"ג.

(30) משא"כ בבבלי (קידושין לו, ב) וספרי שלח

לאחר ביאה וכיבוש) ¹: וע"ד מש"נ לעיל בפ' ראה ²⁰, ועברתם את הירדן וישבתם בארץ גו' (וכפרש"י שם ²¹ דהיינו, "ש"תחלקוה ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו"), ולא נזכר שם אודות (ביאתי ו)כיבוש הארץ, ועד"ז בסוף הפרשה ה' קודמת – "והי' בהניח ה"א לך מכל אויביך מסביב גו'".

וע"פ הנ"ל מתורץ בפשטות, כי כיבוש וחלוקת הארץ בכתוב כאן אינם (רק) תנאי במצות בכורים, אלא ציווי בפ"ע על הכיבוש והחלוקה, "וירשתה וישבת בה".

[ואין זה סותר לדברי הגמ' ²² שבזה בא ללמד שלא נתחייבו בבכורים עד לאחר ירושה וישיבה (וכן פרש"י עה"פ "מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלוקה") – כי זה נלמד מסמיכות הציוויים וסדרם – דמזה שהכתוב חוזר על הציווי דכיבוש וחלוקת הארץ כאן, קודם לציווי מצות בכורים, ילפינו שאין חייבים בבכורים עד לאחר קיום מצות כיבוש הארץ וחלוקתה].

אבל דוחק לפרש כן בספרי ²³, כי מ-

(19) ראה גם מלבי"ם כאן.

במשכיל לדוד כאן תי', דאם ה' נאמר רק "וישבת בה", "הו"א דאם חלקו מקצתם קודם כיבוש הכל יהיו חייבים בבכורים מש"ה כתיב וירשתה דכולה משמע דהיינו אחר גמר כל הכיבוש. אבל צ"ע מאי עדיפא לשון "וירשתה" מלשון "וישבת בה" (שלאמרה ג"כ, "כולה משמע"). ועכ"פ הול"ל "וישבתם בארץ" כפ' ראה שהובא בפנים. וראה לקו"ש ח"ט ע' 152 ואילך (ובהערות 8, 15 שם).

(20) יב. י.

(21) ד"ה ועברתם. ושם ד"ה והניח לכם: לאחר כבוש וחלוק ומנוחה כ'.

(22) ורק נאמר, "ועברתם את הירדן".

(23) קידושין לו, ב.

(24) אבל י"ל שבפשוטו של מקרא כ"ה, ולכן לא נחית רש"י לתרץ שאלה זו (שבפנים), למה נאמרה כאן ההקדמה ד"והי' כי תבוא גו' וירשתה".

(ד) כתיב³⁶ כי תבוא אל הארץ וגו' וירש-
תה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך".
ולכאורה אינו מובן – הרי גם בבכורים
„פרט לך הכתוב . . . לאחר ירושה ו-
ישיבה" (וכדאיא בגמרא³⁷ דלחד מ"ד
„הוה מלך ובכורים שני כתובים הבאים
כאחד"), ומהו פירוש דברי תנא דבי ר'
ישמעאל „פרט לך הכתוב באחד מהן"³⁸?

וע"פ הנ"ל בהסברת הספרינו י"ל שה-
תנא דר"י ודרשת הספרי עולים בקנה
אחד, דשאני מצות בכורים משאר מצות
התלויות בארץ (שנתחייבו בהן רק
לאחרי י"ד שני כיבוש וחילוק), שהתורה
הטילה את חיוביה על כל יחיד ויחיד
מ"ד" (כשהוא מכיר את חלקו), וההידוש
ד„פרט לך הכתוב (רק) באחד מהן (גבי
מלך) לאחר ירושה וישיבה (כיבוש
וחילוק) כו"ל).

ד. אלא שביאור זה אינו מספיק
ליישוב לשון הספרי, כי מפשטות הלשון
„והי' כי תבוא, אין והי' אלא מיד"
משמע, שמיד בבואם לארץ נתחייבו ב-
בכורים, ואילו לפי הביאור הנ"ל, שה-
חיוב חל על כו"א מיד כשהוא מכיר
את חלקו, נמצא, שלא חל החיוב אלא
לאחרי שבע שנות כיבוש והתחלת (שנות)
החילוק (שאז ניתן לו להכיר את חלקו).

ויש לומר בזה:

משנת"ל בדעת הספרי, שהתנאי ד-
„ירושה וישיבה" בבכורים הוא דין
בנוגע כל יחיד ויחיד, דתיכף כשמכיר
את חלקו מתחייב בבכורים, דלא כשאר
מצות התלויות בארץ שלא נתחייבו בהם
„עד שעה שקנו כולה" – אין הכוונה בזה

ולפי זה יש לבאר דעת וכוונת הספרי
כאן ד„אין והי' אלא מיד" – דלשיטת
הספרינו³⁹, מחדש הכתוב דשאני מצות
בכורים (מכו"כ מצות התלויות בארץ)
שאין חיובה מתחיל בסימון של י"ד שנה
של כיבוש וחילוק דכל ישראל, אלא כל
יחיד ויחיד נתחייב בבכורים מיד ל-
אחרי שכבש את חלקו⁴⁰ (ירושה וישיבה
(ש"ל⁴¹)).

[ובזה יומתק לשון תנא דבי ר'
ישמעאל⁴² „הואיל ונאמרו ביאות בתורה
סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן לאחר
ירושה וישיבה כו", דהיינו „גבי" מלך

(טו, ב). איתא רק „לאחר ירושה וישיבה" (כלשון
הכתוב „ירשתה וישבת").

(31) אבל לא לשיטת הש"ס (קידושין שם)
שמפורש שם דלדיעה אחת הוה מלך ובכורים שני
כתובים הבאים כאחד. וראה לקמן בפנים.

(32) לכאורה צ"ע, שהרי בכורים מביאים „בית
ה"א" (משפטים כג, יט. תשא לד, כו), שאין נוהגים
אלא בפני הבית (בכורים פ"ב מ"ג, רמב"ם הל'
בכורים פ"ב ה"א), ובספרי פרשתנו (כו, ב), „והלכת
אל המקום אשר יבחר ה' – זה שילה ובית עולמים"
(וראה שם כו, ט: זה בית המקדש), ומשמע שרק מזמן
שילה הותחל.

אבל ראה דברי דוד (להט"ו) ריש פרשתנו,
שאפשר לפרש דחיוב בכורים הוא גם קודם שילה
„דהי' היות להביא גם לבמות דהם היו במקום בנין
המקדש, אבל אחר שהי' ירושה וישיבה נאסרו
הבמות ואסור להביא רק לשילה ובית עולמים".
וראה גם צידה לדרך ועוד (ומתמצים עפ"י ל"ל קרא
ד„ירשתה וישבת", תיפוק ל"י דאינו נוהג אלא בפני
הבית. ע"ש).

וראה רמב"ן פרשתנו (כו, ב), אם כוונת הספרי
לשלול רק במת יחיד, או שצ"ל „בית אבנים" ולא
אהל ומשכן. וראה הדיעות בנוגע לנוב וגבעון –
אנציקלופדי תלמודית ערך בכורים (ע' ש. ויש"פ).
והאר"י בזה בורע אברהם לספרי. ביאור הרי"פ
פערלא לטהמ"צ לרס"ג מ"ע פד"פה. ואכ"מ.

(33) ראה לקו"ש ח"ט שם (ע' 154 אילך).

(34) קידושין וספרי שלח שבהערה 30.

(35) ל' רש"י קידושין שם.

(36) פ' שופטים יז, יד.

(37) בפשטות אינה קושיא, כי י"ל שזהו להדגיש

שאינם שני כתובים הבאים כאחד (כמ"ש בגמ' שם
הצריכותא).

שהחילוק הוא רק בין דין חובת יחיד ודין התלוי בציבור, אלא שזהו חילוק בעצם גדרו של תנאי זה ד"ירושה וישיבה":

ברוב (כמעט – כל) המצות התלויות בארץ, חלות החיוב תלוי בכיבוש הארץ וחלוקתה, שכיבוש וחילוק הארץ הם הגורמים שיתחייבו במצות אלו התלויות בארץ (אי משום שעד אז חסר עדיין ב- שלימות קדושת הארץ³⁸, שהיא הפועלת חיובן של מצות אלו התלויות בארץ, או שהחיוב של מצות התלויות בארץ – תלוי בקנין כל הארץ³⁹):

משא"כ גבי בכורים, חלות החיוב תלוי בביאה לארץ בלבד⁴⁰, והתנאי ד"וירשתה וישבת בה" (אינו גורם חלות החיוב, אלא) הוא רק הסרת ארי דרביע עליי⁴¹, מפני שקיום מצוה זו בפועל אינו אפשרי אלא כשהשדה היא שלו וברשו- ת⁴² – כמו שאומרים⁴³, "הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'" – והיינו לאחר ירושה וישיבה שלו, כשיש לו חלק מבור בארץ⁴⁴.

זוהי כוונת הספרי "והי' כי תבוא – אין והי' אלא מיד", דממשנ⁴⁵, "והי' כי תבוא" למדים שחיוב בכורים חל מיד

בבואם לארץ, וע"ד מצות חלה שנתחייבו בה תיכף "בבואכם אל הארץ"⁴⁶ [אלא שגבי חלה, שמפרישים מן העיסה, אפשר לקיימה "מיד" בבואם לארץ ממש, מיד שיש לו עיסה, משא"כ בבכורים שצ"ל מ"ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'", אי אפשר לקיימה בפועל עד לאחר י"ו- ירשתה וישבת בה", כשבעל השדה יכיר את האדמה – חלקו בארץ].

ה. ויתר על כן יש לומר – שלשיטת הספרי היתה אפשריות לקיים בפועל מצות בכורים "מיד" (בבואם לארץ) ממש, בתחילת הכיבוש.

דהנה איתא בספרי⁴⁷, שמ"ש משה ליתרו⁴⁸, "והי' כי תלך עמנו גו' והטבנו לך" היינו שיתון לבניו "דושנה של יריחו" (עד שיבנה בית הבחירה), "והיו (בני יתרו) אוכלים אותו ארבע מאות שנה וארבעים שנה" (מספר השנים מ- ראשית כניסת ישראל לארץ עד בנין בית הבחירה), ונמצא, ש"דושנה של ירי- חו" שהובטח לבני ישראל והם הטיבו ליתרו ונתנוהו ליתרו (בניו) בפועל⁴⁹ מיד כשנכנסו לארץ, בכיבוש יריחו.

(45) שלח טו, יח. ספרי ורש"י שם.

[ולהעיר, שמלשון הספרי שם, "שינה הכתוב כו' שבכל ביאות שבתורה הוא אומר והי' כי תבואו אל הארץ והי' כי יביאך ה' כו'" משמע לכאורה, דגם "והי' כי תבואו" (וכי"ב) אין פירושו "מיד" (דלא כבספרי כאן ופ' ראה יא, כט) (וראה לעיל הערה 14), וכן מכילתא דרשב"י דלעיל בפנים ס"א), ולהעיר שברש"י שלח שם ש"בכול נאמר כי תבוא כי תבוא" (בלי תיבת "והי'").]

(46) עה"פ בהעלותך י, לב. וכן בספרי פ' ראה (יב, ה) ופ' ברכה (לג, יב). ועוד.

(47) בהעלותך שם.

(48) מתחילת לשון הספרי (בהעלותך. ועד"ז בפ' ברכה) שם, כשהיו ישראל מחלקים את הארץ כו' נתנוהו כו'" (וראה ל' רש"י שם), משמע לכאורה שלא ניתן להם עד זמן חלוקת הארץ [ע"ד חביון

(38) שכמה דרגות בה – ועד כשכל יושבי' עלי' (ערכין לב, ס"ב).

(39) ראה בזה לקו"ש חט"ו ע' 105 ובהערות שם. ופ"נ.

(40) ולהעיר מדעת הרשב"א (בתוד"ה ההוא – ב"ב פא, א) דבכורים לא נחשב מצוה תלוי בארץ (חובת קרקע), ש"אין החיוב תלוי בפירות אלא באדם... חובת הגוף".

(41) ע"ד עירובין עח, ב. שבועות כב, ב.

(42) ראה רמב"ם הל' בכורים פ"ב ה"י ואילך.

(43) פרשתנו כו, י.

(44) ראה גם נחלת יעקב, באר מים חיים (לאחי מהר"ל) ודבק טוב ריש פרשתנו.

(התחלת) כיבוש הארץ היתה – כיבוש יריחו, וניתן „דושנה“ מיד לבני יתרו, ונתחייבו מיד בכורים⁵⁰.

ו. כלל אמרו חז"ל⁵¹ בנוגע לפלוגת תות שבתורה, ש„אלו ואלו דברי אלקים חיים“. ונת' כמה פעמים הכוונה בזה, שלא זו בלבד שכל הדיעות הן חלק מתורתנו בנוגע ללמוד⁵², אלא עוד זאת, שיש לכל דיעה מקום בהנהגות האדם בפועל⁵³. כי זה שנפסקה ההלכה כדיעה אחת הוא בנוגע ההנהגה במעשה כפשוטו, אבל בנוגע (להמצות שהן „במקום“ – ע"ד תפלות שבמקום קרבנות, ובנוגע לרוחניות המצות, יש מקום לכל הדיעות.

וכן הוא בעניננו, ששתי הדיעות במצות בכורים – אם חיובה התחיל רק לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק, או „מיד“ כבואם לארץ – יש בהן תוכן ותורה – הוראה בהנהגות האדם ופעולותיו.

ומעין זה בנדוד⁵⁴ – במצות חלה כפ' שוטה ממש⁵⁵, שהיא ראשית (עריסותי-כם) כמו בכורים.

והביאור בזה:

תוכנה של מצות בכורים הוא – שבח והודי' של מביא הבכורים להקב"ה על הטובות שנעשו עמו, „ויוציאנו ה' ממצרים גו' ויביאנו אל המקום הזה ויתן

וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת“, שיכולים לאכלם מיד.

(50) ולפמ"ש בתוספתא בכורים (פ"א, ג. ירושלמי שם פ"א ה"ד. וראה תוד"ה למעוטי ב"ב פ"א, א) ד, בני קיני חותן משה מביאין וקורין – גם קריאת פרשת בכורים היתה שייכת „מיד“.

(51) עירובין יג, ב. ושי"נ.

(52) שנתחייבו בה מיד (כנ"ל סוס"ד), ע"ד דעת הספרי בכורים.

דיש לחקור – מהו הדין ב„דושנה של יריחו“ שלא היתה במצות חילוק (היינו הגורל, „אך בגורל יחלק את הארץ“⁴⁸), שמלכתחילה בעת הכיבוש ה' זה חלק מבורר דבני יתרו – מתי נתחייב בכורים?

לשיטת הש"ס כו' דאין חייבים בכורים רק לאחר י"ד שנה דכיבוש וחילוק (כי צ"ל „עד שעה שקנו כולה“, ולא אמרינן „ראשון ראשון קונה ומתחייב“), כן הוא גם ב„דושנה של יריחו“ (אף שלא נכלל בחלוקת הארץ לאחר י"ד שכבשו).

אבל ע"פ משנתל' בשיטת הספרי, דחלות חיוב בכורים תלוי' בביאת הארץ, והתנאי ד„ירושה וישיבה“ – בכורים אינו אלא כדי שהבכורים יהיו מראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה', מסתבר לומר, שבנידון זה (דושנה של יריחו) שה' חלקם (של בני יתרו) מבורר כבר, הרי תיכף כשכבשו ונתיישבו שם נתחייבו בכורים.

ועפ"ז נמצא שדברי הספרי „אין והי' אלא מיד“ הם כפשוטם ממש, שמיד כבואם לארץ ה' חיוב בכורים⁴⁹, כי

שהובטחה לכלב (יהושע יד, ט. רש"י שלח יג, כב. יד, כד. דברים א, לו. סוטה לד, ב ד"ה והיינו) ולא ה' בגורל (רש"י פינחס כו, נה) – ומ"מ ניתנה לו, בפועל רק בתחילת שבע שחילקו (ראה יהושע שם, י וברש"י ועוד שם).

אבל מהמשך ל' הספרי „היו אוכלים אותו ת"מ שנה“ (הובא גם ברש"י ספר שופטים א, טז) משמע שניתן להם מיד, ככפנים. – וכן מפורש בספרי זוטא בהעלותך (שם, כט) „כשבאו לא"י הפרישו דושנה של יריחו ונתנו אותה ליתרו כו' ת"מ שנה כו“.

(48) פינחס כו, נה.

(49) ואף שהיו צריכים להמתין ג' שני ערלה – הרי (א) חיוב בכורים הוא גם בחטה כו' שאין בהם ענין ערלה, (ב) מפורש במשנה (ערלה פ"א מ"ב) „ע"ת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור (מ' ערלה)“, וכמפורש בקרא (ואתחנן ו, יא) „כרמים

מטתו קודם נטי" כו⁵⁷), ואינו שייך עדיין להתבוננות שכלית – אלא הודאה זו היא בעיקר תוצאה מהאמונה הפשוטה הנטוֹרֶה בלב כל ישראל, שבאמונתו הטהורה הוא מכיר, דוה שהוא ניעור משנתו בכל יום זהו מפני שהקב"ה בעצמו⁵⁸ מחזיר לו נשמתו, ולכן ההלכה בפשטות⁵⁹ "בִּשְׁעָה שִׁיקֵץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ כִּךְ אֱלֹקִי נִשְׁמָה שְׁנָתָה בִּי כו' מוֹדָה אֲנִי לַפָּנִיךְ כו'" – הוא מוֹדָה בְּדִבּוּר מִמֶּנּוּ עַל הַטּוֹבָה שֶׁנַּעֲשֵׂתָה עִמּוֹ בַּחֲזֹרָת נִשְׁמָתוֹ.

משא"כ ההודאה בעת התפלה באה על ידי התבוננות שכלית כו', ככל עניני התעוררות בעת התפלה, הבאים על ידי התבוננות – כפסק המשנה והשו"ע⁶⁰ שלפני התפלה חייב אדם להתבונן "וּיַחֲשֹׁב שׁוֹב מְרוֹמָמוֹת הָאֵל ית' וּבִשְׁפֻלּוֹת הָאֵדָם", וכן עניני התבוננות כו' בעת התפלה – שכתוצאה מזה ה"ה מוֹדָה לַהֶשֶׁם.

וזהו החילוק בין שתי ידיעות הנ"ל (בחיוב בכורים מה"ת):

לדעת הספרי ד"אין והי' אלא מיד" – ההודאה דבכורים היא ע"ד ההודאה ד"ה מוֹדָה אֲנִי" שאומרים "מיד כשנעור

לנו את הארץ הזאת גו' הבאתי גו' אשר נתתה לי ה"י⁶¹, וזה מחייב – (מביא) וקורא", ש"וקורא" הוא חלק המצוה מן התורה (וכפרש"י⁶² שצריך האדם להרהר את שאינו "כפוי טובה").

ועפ"ז י"ל ששתי ידיעות בהתחלת זמן חיוב בכורים, הן ע"ד שני אופני ההודאה להקב"ה שצ"ל בכל יום ויום:

(א) ההודאה מיד בתחילת היום, ד"מיד שניעור" האדם משנתו (עוד קודם נטילת ידים) אומר "מוֹדָה אֲנִי לַפָּנִיךְ כו' שֶׁחֲזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי כו"⁶³.

(ב) ההודאה בעת התפלה – החל מ"ה ההודאה בתחילת התפלה – "הודו לה' קראו בשמו כו'", ואח"כ כמה פעמים ב"משך התפלה, וכן בתפלת העמידה – "מודים אנחנו לך", עד לסיום התפלה, ועד לסיומה ממש (במנהג⁶⁴ שנתקבל ומקובלים עתה ע"י כל ישראל) – אמירת הפסוק⁶⁵ "אך צדיקים יודו לשמך גו'".

והם שני אופנים בענין ההודאה:

ההודאה הראשונה שהאדם מקיימה – אומר תיכף כשניעור משנתו, לא באה ע"י התבוננות ומסקנא שכלית בגודל וצומצום הטובה שנעשה עמו בהחזרת נשמתו – שהרי אך זה עתה, מיד (– כלשון הספרי בביכורים) נתעורר משינתו, ואף לא נטל את ידיו (ובפרט שלכתחילה אין לאדם להרהר בד"ת בעודו מושכב על

(52) פרשתנו כו, ח"י.

(53) שם כו, ג.

(54) סדר היום בתחלתו – הובא בבאר היטב או"ח ס"א סק"ה. שו"ע אדה"א או"ח ס"א ס"ה (במהד"ק, ובמהד"ת – ס"ו). סידור אדה"א בתחלתו. (55) כהובא בסדר תפלות של הרמב"ם (שבספר היד). וכ"כ בב"ח וט"ז (או"ח סק"כ). שו"ת מהרש"ל סי' סד. וכ"ה בכ"כ סידורים (כולל סידור אדה"א). וראה בפרטיות לקו"ש חכ"ה ע' 375 ואילך. (56) תהלים קמ, יד.

(57) שו"ע אדה"א מהד"ת שם סוס"ו.

(58) ע"ד מרז"ל (ירושלמי הובא בתוד"ה אמונת – שבת לא, א) והי' אמונת גו' מאמין בחי העולמים וזו"ר.

ביחד עם זה ע"פ פס"ד התורה – חזקה וז"א הוא שתצמיח תבואתה וכו' – ונפק"מ לריבוי הלכות בתורה. ואכ"מ.

(59) רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ג ועד"ז בטוש"ע וסידור. – ולהעיר שנוסח "מוֹדָה אֲנִי" – כלול בברכה זו, וי"ל שנקלח ממנה כיון שאמירתו מיד כ"שיקץ".

(60) או"ח סצ"ח ס"א בר"מ – ממשנה ברכות רפ"ה (וברש"י ותר"י שם). שו"ע אדה"א שם.

זה הוא מעורר ומגלה בהם את כח האמונה – ע"ד ההודאה הכללית ד, מודה אני שבתחילת היום, ודוגמה – ה' הודאה "מיד" כי תבוא אל הארץ⁶³;

וההדגשה של אדמו"ר הזקן בתורת חסידות חב"ד היא – שכא"א מישראל חייב להשכיל ולהבין ולדעת בעניני גדלות השם ככל יכולתו (כפי שנתבאר בתורת חסידות חב"ד בארוכה באופן ש"כא"א יכול להבין בזה לפי ערכו), ולא להסתפק באמונה לחוד,

וזהו בהתאם לההודאה הבאה, "לאחר ירושה וישיבה"⁶⁴ – לשון התיישבות⁶⁵, כי על ידי שהאדם מתבונן בשכלו כו' בגדלות הא"ל, הרי זה פועל שהאמונה נקבעת בהאדם ומתיישבת בו, עד לשלימות הענין ד, "ירושה וישיבה" – כיבוש וחילוק כל הארץ, שבהאדם עצמו זהו מה שהאמונה חוזרת בתוך כל כחות נפשו, שע"י ההודאה להשם היא בתכ"לית השלימות – "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך" (באופן של התיישבות⁶⁶ וקביעות⁶⁷).

(משיחות ש"פ תבוא ח"י אלול)

(תשמ"ג, תשד"ח)

משנתו, וכן ההודאה דבכורים צ"ל "מיד" בכניסת ישראל לארץ;

משא"כ לדעת הש"ס כו' שלא נתחייבו בבכורים עד לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק, ההודאה דבכורים היא ע"ד ההודאה בהמשך ובגמר התפלה – "אך צדיקים יודו לשמך" – לאחר כל עניני התבוננות בעת התפלה ולפני, שאז ה' הודאה להשם היא מתוך הכרה עמוקה בחסדיו ית', והרי היא בתכלית השלימות – ועד"ו בבכורים, שדוקא לאחר גמר הכיבוש והחילוק של כל הארץ, הרי ההודאה להשם על נתינת הארץ כו' היא בפירות שהם בתכלית השבח, מצב ד' תכלית השלימות⁶⁸.

ז. פ' תבוא כוללת וקוראים אותה בכמה שנים (וכבשנה זו – תשמ"ז*) ביום חיי אלול, יום הולדת הבעש"ט – מייסד תורת החסידות הכללית, ויום הולדת רבינו הזקן – מייסד תורת חסידות חב"ד⁶⁹.

וי"ל שבשתי דיעות הנ"ל, המתאימות לשני אופני הודאה, כנ"ל – נרמזו ב' אופני ההשפעה של הבעש"ט ואדה"ז על בני⁷⁰:

עיקר ההדגשה של תורת החסידות הכללית (של הבעש"ט) היא – לעורר כח האמונה אצל בני⁷¹. וכמסופר בשיחות רבותינו נשיאינו אודות השתדלותו של הבעש"ט והתעסקותו עם תינוקות ביש"ר ראל לחנכם באמירת איש"ר וכיו"ב, וכן התעסקותו עם אנשים פשוטים להביאם לידי אמירת, "ברוך השם" וכיו"ב, שכל

(61) וראה לקו"ש ח"ט ע' 155 ואילך.

(*) שנת הדפסת השיחה. המו"ל.

(62) ספר השיחות תשי"ג ע' 141. ובכ"מ.

(63) להעיר גם מלקו"ש שם ע' 160 ואילך. ח"ט ע' 249.

(64) ראה הל' תשובה להרמב"ם פ"ה ה"ה בנוגע לנשים כו' שההלכה ללמד לעבד מאהבה – מג' לים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותו לענין זה בנחת עד שיישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה.

(65) כתורת הבעש"ט ("היום יום" ח"י אלול).

(66) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ה שם.

(67) ועד שנעשה, במכש"כ וק"ו מידעת איזה ענין שבתורה, "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו .. נמצא כלל כו'" (תניא פ"ה ט, ב).

תבא ב

וכבר אמר רבינו ז"ל [בשרשיו בריש ספר המצות] בעיקר [שורש] הרביעי שאינו ראוי למנות את הציונים הכוללים המצות.

[ויש להוסיף ביאור בזה שכל המצות כולן נקראות „דרכיו” של הקב"ה, שאין זה רק מפני שהקב"ה ציווה אותנו ללכת בהן, אלא שהן הדרכים שהוא ית' הולך בהם, כמרוז"ל¹¹ עה"פ¹² מגיד דבריו ליעקב גו', שהקב"ה מקיים כביכול כל המצות, „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור” (וכדאיתא בגמ' ש„הקב"ה מניח תפילין¹³ „הקב"ה מתפלל¹⁴ ועוד), ולכן, הרי המצות כולן הן „דרכיו” של מקום. וכן מפורש בזהר¹⁵ עה"פ¹⁶ „כי ישרים דרכי ה'", שכל התורה היא „אורחיו דקוב"ה"].

והשיב ע"ז הר"א בן הרמב"ם, כי „עיקר גדול בדת .. שאין אנו סומכים על מה שמורה עליו פשוטו של הכתוב [בלבד, כשיטת „הקראים”] אלא על מה שמורים עליו הכתוב והקבלה ביחד .. וגם לו יורה פשט הכתוב הזה בהחלט שהכוונה בו לקיום כל המצות, אעפ"כ חייבים אנו להאמין שהוא מצוה פרטית מפני שהקבלה מפרשת בנוגע אליו מה הוא נקרא חנון וכו' .. אין זאת מצוה כוללת לפי מה שבארה הקבלה, וכמו שמבאר בהמשך התשובה ההכרח ע"ז גם

א. כתב הרמב"ם בספר המצות: „מצוה ה, היא שצונו להדמות בו יתעלה כפי היכולת והוא אמרו והלכת בדרכיו. וכבר נכפל זה הציווי ואמרי ללכת בכל דרכיו ובא בפירושי מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה הי' חנון מה הקב"ה נקרא רחום אף אתה הי' רחום מה הקב"ה נקרא חסיד אף אתה הי' חסיד (ו)זה לשון ספרי¹⁷]. וכבר נכפל זה הענין בלשון אחר ואמר¹⁸ אחרי ה' [אלקים] תלכו ובא בפירושי שרצה לומר ההדמות בפעולותיו הטובות והמדות הנכבדות שיתואר בהם האל יתעלה כו'”.

ובתשובות ר' אברהם בן הרמב"ם¹⁹ איתא — ששאלו אותו, „הרי [מצוה זו] היא כוללת את המצות כמו שמתבאר מן הכתובים החוזרים בענין זה ככתוב* בכל הדרך אשר צוה ה' אלקים אתכם תלכו, וכמו כן כ"י תשמור את כל המצוה הזאת [לעשותה] אשר אנכי מצוך היום וכו' ללכת בדרכיו כל הימים וכמו כן ועתה²⁰ ישראל מה ה"א שואל מעמך,

(1) פרשתנו כה, ט.

(2) עקב יא, כב [אבל מ"ש שם לפנ"ז י, יב] „ללכת בכל דרכיו”, קאי על כל המצוות, והוא ציווי כולל, כדלקמן הערה 17].

(3) ספרי עה"פ (בשנינו לשון).

(4) כ"ה כסהמ"צ הוצאת העליר וקאפח. ולפנינו ליתא.

(5) פ' ראה יג, ה.

(6) סוטה יד, א.

(7) פריימן (ירושלים, תרח"צ) סי' סג. הועתק ברמב"ם הוצאת שולזינגער (ג.י. תש"ז) כרך ההש' למה סי' ג.

(8) ואתחנן ה, ל.

(9) שופטים יט, ט.

(10) עקב י, יב.

(11) שמור פ"ל, ט.

(12) תהלים קמז, יט.

(13) ברכות ו, א.

(14) שם ז, רע"א.

(15) ח"א קעה, ב. וראה בארוכה ביאורי הזהר

שם (וישלח יט, ב ואלך). וראה לקמן הערה 56.

(16) הושע בסופו.